

Heráldica de Pontevedra cidade (I)

Alfonso Mumary Ruibal

Galicia posúe un dos máis ricos e variados conxuntos de labras heráldicas de Europa que é como dicir do mundo. As súas cidades, vilas e campos son pródigos en escudos labrados en pedra que adornan as fachadas de edificios públicos e privados, monumentos, templos e sepulcros. Os nosos arquivos e bibliotecas, públicos e privados están cheos de armoriais, árbores xenealóxicas e outros documentos onde se recollen multitude de emblemas heráldicos. Todos eles constitúen un riquísimo patrimonio artístico e histórico.

O uso da heráldica en Galicia iníciase a título particular como identificación do cabaleiro, cuberto pola súa armadura, e só a partir do s. XII comezará a facerse hereditario co obxecto de conservar a procedencia dunha orixe común.

En Galicia o uso do brasón durante longo tempo foi privativo da nobreza. Nas executorias de nobreza recollíase que os titulares podían brasonar as súas casas e bens, sen que ninguén puidese opoñerse despois de ter demostrado estar en "propiedade" da súa nobreza, o que se recollía na frase de "fidalgo de armas pintar".

En canto a Pontevedra é sorprendente o número de pedras armeiras que se conservan, máis de dúascentas repartidas entre as rúas da zona vella, nas ruínas de San Domingos e as que figuran nas igrexas e conventos.

Poucas cidades poden ofrecer un conxunto tan numeroso e variado. En Galicia, pode competir con Pontevedra o armorial santiagués mais non polas labras que ten en rúas e prazas, se non polas de monumentos

e laudas sepulcrais principalmente as do claustro cardenalicio. Segue a Pontevedra, Ourense, Rianxo, Noia, Ribadavia, Viveiro, Ribadeo...

Pontevedra foi lugar preferido por poderosas familias galegas, coincidindo co auxe das pesqueiras e do tráfico marítimo, nos ss. XV e XVI. Mais non foron só poderosas estirpes como as do Soutomaior, repartida por toda Galicia e que tiña aquí os seus pazos e enterramentos, ou os Mariño de Lobeira, ou os Montenegro... senón as familias "nobiliaradas" e enriquecidas no mar, a emigración ou o tráfico comercial que quixeron competir con elas, a burguesía.

Non debemos confundir labras con brasóns. O brasón é a reprodución das armas dunha familia ou institución que aparece recollida nun armorial ou nun pergameo, mentres que as labras son unha reprodución heráldica efectuada sobre una superficie pétrea colocada ben no muro dunha casa ou dun sepulcro.

Un escudo é una estrutura en capas na que se combinan tres elementos fundamentais: un campo, repartido nun ou varios cuarteis; un ou varios esmaltes combinados de acordo cunhas regras moi precisas e unha ou varias figuras trazadas, situadas e combinadas tamén segundo unhas regras.

O campo do escudo pódese presentar como unha soa superficie ou ben dividirse en varias partes denominadas cuarteis. As partes poden ser iguais ou desiguais.

Dende un principio a combinación de armerías realizouse mediante a división do campo do escudo con liñas diametraais, dispostas, vertical, horizontal ou oblicuamente, de dereita a esquerda ou viceversa. O seu trazado refírese aos catro golpes de espada que son a base de toda a esgrima. Estes golpes poden ser: vertical, dado de arriba-abaixo; horizontal, dado normalmente de dereita a esquerda; diagonal, dado de arriba-abaixo e de esquerda a

dereita para atacar ou ben recibido de dereita a esquerda polo defensor. A estes catro trazos únense todas as combinacións posibles e atopámonos así co seguinte:

Partes do campo do escudo:

Hai outro tipo de particións como son as irregulares pero que apenas aparecen na heráldica de Pontevedra. Si nos aparecerán unhas pezas honorables principalmente a bordura e o escusón que iremos explicando no seu momento.

Temos que fixarmos tamén nos esmaltes ou cores que se dividen en dúas categorías: cores e metais. As cores son: azur (azul), goles (vermello), sinople (verde), púrpura (violeta), sable (negro). Os metais son: ouro (amarelo) e prata (branco).

Despois e por último, teremos que fixarmos nos distintos tipos de pezas

e nos mobles heráldicos ou figuras e seu significado: animais, fitoheráldica, figuras celestes, inspiradas nos catro elementos, fortalezas e construcións, insignias e distincións, relacionadas coa nobre arte da cabalaría e figuras relixiosas.

Imos comezar polos escudos que teñen o campo cheo, ou sexa, sen dividir, e que están nas rúas e prazas de Pontevedra.

Na fachada da casa nº 22 da rúa Manuel Quiroga, facendo esquina coa praza do Teucro e debaixo dunha balconada, atópase una labra coas armas da liñaxe dos Mariño. É escotado en xefe e redondeado en punta coa forma clásica do escudo español do s. xv. Leva no campo tres faixas ondeadas de azur.

A liñaxe dos Mariño tivo a súa casa matriz na illa de Sálvora. A importancia desta familia é notable nos ss. XIII e

XIV, cando se produce a unión coa familia Lobeira, dando lugar aos Mariño de Lobeira. Esta nova rama posuíu varias casas principais en Galicia: a fortaleza e casa da Serra de Outes, a de Cambados, a do pazo Cotón en Negreira e o pazo situado na praza do Teucro. Puido pertencer esta labra a Dª Sancha Mariño de Lobeira, Il Sra. Feudal da Serra de Outes, filla de D. Paio Mariño de Lobeira, reposteiro maior de D. Xoán II. Temos outra labra exactamente igual no extremo superior da balaustrada que está na rúa do Laranxo. Este escudo está deteriorado no terzo inferior e é de supoñer que non estea onde lle correspondería. A representación máis frecuente das augas efectúase mediante as chamadas ondas mariñas de azur e prata. Son símbolos de vida, que renace unha e outra vez, manifestado polo seu trazado en ondas, como os altos e baixos que a vida dá. Outro escudo co campo cheo e moi cerca do anterior, na rúa Sarmiento na balaustrada que pecha un xardín, onde están amoreadas varias pezas arqueolóxicas pertencente este ao edificio Fernández-Flórez do Museo.

A labra non está no lugar que lle correspondería e menos a tan pouca altura do chan. É de forma elíptica sobre una cartela e debaixo da punta

Escudos dos Mariño

Escudos dos Aldao

un anxo con alas. Corresponde á liñaxe dos Aldao: o campo de goles e cinco flores de lis de ouro colocadas en aspa ou sotuer. Os Aldao, Aldana, Aldán e Maldonado pertencen á mesma liñaxe, diferenciándose por utilizar distintos esmaltes segundo a rama. Teñen a súa orixe en Galicia, concretamente en terras pontevedresas do Morrazo, Aldán. Foron cabaleiros e ricos homes e chegaron a desempeñar cargos e dignidades nas Cortes de Castela e León.

A liña dos Aldao, señores de Aldán, con casa en Pontevedra, é antecesora dos Condes de San Román, Marqueses de Sta. M^a del Villar e Condes de Canalejas. Luis Bermúdez de Aldao, instituíu un morgado na cabeza do seu fillo D. Pedro Arias de Aldao, que casou con Dª Ana Soutomaior e tivo por fillo a D. Pedro Arias de Aldao, que casou

con Dª María Bermúdez de Castro da Casa de Gondar (Xeive) que seguiu a liña.

Nun principio a flor de lis era exclusiva da dinastía Valois francesa pero conta a lenda que o rei de Francia Filipe II "Augusto" en compensación por que o cabaleiro D. Nuño Pérez de Aldao non dera morte a un parente seu ofreceulle a este as mercedes que quixese e o noso cabaleiro tan só lle pediu que lle doase as armas da casa real francesa. O rei confirmou o trato pero dixo, ben entendido que eran "Maldonadas". Dende entón os da liñaxe Aldao pasaron a usar como propias en campo de goles, polo sangue derramado, cinco flores de lis de ouro e como sobrenome en moitas das súas ilustres ramas o apelido Maldonado.

A cor goles do campo representa o lume e o sangue. Fálanos de martirio

e de guerra. O seu uso asóciase á idea de fortaleza, vitoria, ousadía, enerxía e triunfo. A flor de lis é un dos máis antigos motivos emblemáticos. Na idade media converteuse no símbolo da Trindade, tamén representou a pureza da Virxe. En Francia asociouse á defensa da monarquía dos Valois, simbolizando á vez a dignidade real e a piedade cristiá da casa. É símbolo dun ánimo xeneroso, tamén pode significar un corazón valoroso. O lis heráldico debúxase de fronte, en forma de tres pétalos xunguidos por unha travesa, o do centro vertical e os dos extremos xemelgos e curvados cara ao exterior.

Bibliografía

Galicia. Heráldica, xenealoxía e nobiliaria. Editorial Hércules.

Gran Enciclopedia Galega.

Las hidalguías de Morrazo a través de sus piedras ameras. Rafael Rodríguez Fernández Broullón. Deputación Provincial de Pontevedra.

Simbología y diseño de la heráldica gentilicia galaica. Luis Valero de Bernabé y Martín de Eugenio. Gráficas Arias Montano, S.A.-Móstoles(Madrid).

Heráldica de Pontevedra. Luis F. Messia de La Cerda y Pita. Deputación Provincial de Pontevedra.